

Організація процесу оновлення основних фондів машинобудівного підприємства в сучасних умовах

В статті розглянуті проблеми оновлення основних фондів машинобудівних підприємств, дано визначення відтворення та оновлення основних фондів підприємства, запропоновано загальну організаційну схему оновлення основних фондів промислового підприємства, та на її основі розроблено алгоритм аналізу відповідності технічного стану наявних основних фондів підприємства умовам конкурентного середовища. Підприємствам машинобудівної галузі рекомендовано проводити аналіз відповідності наявних основних фондів на предмет їх оновлення з періодичністю, яка визначається термінами освоєння нових або модернізації існуючих видів продукції підприємства.

основні фонди, відтворення, оновлення основних фондів, знос основних фондів, амортизаційні відрахування

Постановка проблеми. Господарська діяльність промислових підприємств в ринкових умовах ставить задачі як отримання запланованих поточних економічних показників, так і пошуку ефективних шляхів перспективного розвитку власного виробництва. Однією з важливих груп показників, які впливають на прийняття управлінських рішень при вирішенні зазначених задач, є показники стану основних фондів підприємства, включаючи показники динаміки та похідні показники господарської діяльності у попередньому, поточному та перспективному періодах. Похідними показниками є показники фондоддачі та фондоозброєності. В свою чергу, кількісний вираз цих показників залежить від сукупності технічних, технологічних, організаційних рішень щодо підтримки та розвитку технічної бази підприємства в поєднанні з фінансовим менеджментом цих процесів. Задачею цього дослідження є аналіз організаційної складової комплексної проблеми підтримки та оновлення основних фондів підприємств машинобудівної та металообробної галузі з метою надання практичних рекомендацій щодо вибору напрямків проведення оновлення основних фондів в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Основою досліджень сучасних економічних тенденцій оновлення основних фондів підприємств машинобудівної галузі економіки України та розробки організаційних методик планування та проведення оновлення основних фондів, на нашу думку, є праці радянських вчених 1970-90 рр., зокрема, Палтеровича Д.М., Акбердіна Р.З., Колегаєва Р.Н. та праці послідовників їх економічних шкіл. Праці західних економістів та дослідників цієї тематики, починаючи з робіт К. Маркса, направлені на дослідження тільки процесів накопичення, залучення та кругообігу капіталовкладень в основний капітал підприємств. В той же час організаційно-технічний бік процесів оновлення виробництва через оновлення основних фондів розглядається як стандартна процедура управлінських антикризових рішень в сталих ринкових умовах господарювання. З відомих причин, в тому числі через загальний стан економіки України в трансформаційний період, необхідність пріоритетного розвитку окремих галузей народного господарства на сучасному етапі, соціальну напруженість суспільства, історично складені коопераційні зв'язки між промисловими

підприємствами як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках стало неможливим копіювання традиційних підходів ринкової економіки для застосування в нинішніх умовах економіки України, таких як ліквідація мало- і нерентабельних виробництв та підприємств, масове звільнення працюючих, перенос виробництв у країни Південно-Східної Азії та інші регіони з дешевою робочою силою.

В дослідження цієї проблеми вагомий вклад внесли вітчизняні науковці Александрова В.П., Дорофієнко В.В., Загородній А.Г., Свірідова Н.Д., Губарева І.О., Танасюк І.М. [4, 5, 6, 7, 8] та інші вчені, праці яких стали теоретичною основою даного дослідження.

Виділення невирішених частин проблеми (постановка завдання). Важливим фактором, який визначає технічний рівень виробничої бази підприємств, є коефіцієнт зносу основних фондів. Аналіз даних Держкомстату України за останнє десятиріччя дає підстави зробити висновок про негативну тенденцію збільшення цього коефіцієнту в машинобудівній та металообробній галузі України. Основною причиною такого стану є неспроможність переважної більшості підприємств виділити на цілі оновлення власних основних фондів значну частину прибутку, отриманого від результатів їх господарської діяльності. За останній час дослідження цієї актуальної для промисловості проблеми, що видно з огляду публікацій в реферативних та періодичних виданнях, майже не проводяться. Основна увага дослідників цієї тематики зосереджена на розробці методик пошуку, залучення та комбінування різних інвестиційних джерел. При цьому, підходи щодо використання інвестиційних ресурсів, тобто організація проведення процесів оновлення основних фондів безпосередньо на підприємствах не розглядаються. Сучасний стан економіки держави спонукає до перегляду традиційних підходів щодо проведення оновлення основних фондів на підприємствах та пошуку реально дієвої методології.

Основний матеріал дослідження. Необхідність оновлення діючих основних фондів викликана не тільки прискореною появою на ринку засобів праці з більш досконалими якісними показниками для потреб впровадження нових технологічних процесів, але й іншими досягненнями сучасного етапу науково-технічного прогресу. В умовах ринкової конкуренції для кожного підприємства однією з стратегічних цілей є зменшення собівартості виробленої продукції без зниження норм прибутку. Це можливо за умов збільшення обсягів виробництва інтенсивними напрямками, такими як: зменшення фондомісткості до рівня економічно раціональної відносно існуючих на підприємстві технологій та задіяних в них основних виробничих фондів, прискорення обіговості вкладеного капіталу, в тому числі вкладеного в основні фонди, вдосконалення технологій виробництва для підвищення продуктивності праці.

Під оновленням, яке використовують як синонім терміну “відтворення” відносно основних фондів підприємств, розуміють безперервний процес введення в експлуатацію нових, реконструкцію, технічне переобладнання, модернізацію і ремонт наявних. Аналіз інформаційних джерел з цієї тематики свідчить, що серед сучасних вітчизняних економістів відсутнє єдине тлумачення терміну “оновлення” та його складових. Найбільш повно теоретичний аналіз існуючої термінологічної бази відносно оновлення основних фондів промислових підприємств наведено в роботах науковців Бачевського Б.Є., Свірідової Н.Д., Чернобай О.В. [5]. Не відкидаючи тлумачення цих авторів, пропонуємо в подальшому використовувати такі визначення термінів: відтворення – це процес відшкодування початкової вартості основних фондів через амортизаційні відрахування (для простого відтворення) та за рахунок додаткових коштів (для розширеного відтворення), а оновлення – процес відшкодування споживчої вартості основних фондів шляхом їх заміни, ремонту та модернізації. При цьому у складі витрат на оновлення основних фондів частка амортизаційних відрахувань не є

сталою і коливається в залежності від часток прибутку, позикових та інших джерел фінансування, які залучаються на ці потреби. Останнє твердження справедливе з точки зору теорії економіки підприємств. В реальній сучасній господарській діяльності підприємств амортизаційні нарахування згідно з чинним податковим законодавством розглядаються як елемент витрат виробництва, який не оподатковується податком на прибуток і, одночасно, як елемент обігових коштів. Можна стверджувати, що не існує підприємств, на яких процеси накопичення коштів для цілей оновлення власних основних фондів проводяться через амортизаційний фонд, тобто за рахунок амортизаційних відрахувань. В той же час можна інструментально обчислити частку амортизаційних відрахувань, яка переноситься на чистий прибуток підприємства. На підставі викладеного можна зробити висновок, що реальними практичними джерелами інвестування процесів оновлення основних фондів в сучасних умовах є частка чистого прибутку від усіх видів діяльності підприємства та позикові кошти, до яких за економічним змістом належать і інші джерела, такі як фінансовий лізинг, товарний кредит у вигляді отриманого та частково оплаченого обладнання, цільові інвестиції.

Визначення оновлення основних фондів як їх заміну замість виведених з причин фізичного та морального зносу використовувалось в науці досить тривалий час. Відомий радянський економіст Палтерович Д.М. в своїх дослідженнях довів, що оновлювати фонди можна двома шляхами: або замінюючи старі засоби праці, або додаючи до існуючих старих засобів праці нові. В обох випадках середній вік існуючих основних фондів скорочується, при цьому кількісне збільшення основних фондів шляхом введення нових приводить до оновлення всієї сукупності основних фондів.

Загальна організаційна схема відтворення основних фондів (за рахунок лише амортизаційного фонду) розроблена радянськими економістами Ковальовим А.Ф., Севериним А.М., Рудченком А.Ю. [3]. Нами запропонована організаційна схема процесу оновлення основних фондів промислового підприємства в сучасних умовах господарювання (рис. 1).

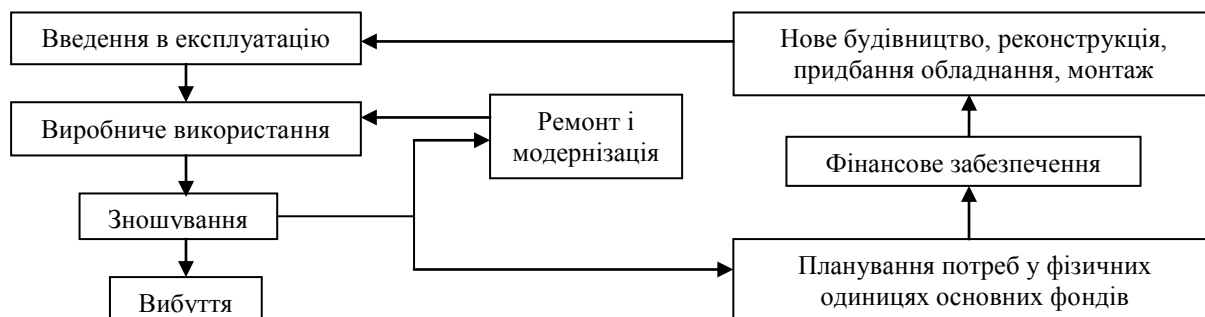

Рисунок 1 - Загальна організаційна схема оновлення основних фондів промислового підприємства

Особливостями запропонованої нами схеми оновлення основних фондів порівняно із викладеними в зазначеній праці результатами попередніми наукових розробок [3] є те, що:

1. Відсутній елемент “створення нових засобів праці”. На підставі досліджень Бачевського Б.Є., Свірідової Н.Д., Чернобай О.В. [5] доводиться, що створення прогресивно нових засобів праці на стадії проектування та модернізації тих засобів праці, що знаходяться на стадії запуску у серійне виробництво, є невід’ємною часткою загального процесу оновлення. Проте, на нашу думку, зазначений елемент не може бути стадією процесу оновлення на конкретному виробництві.

2. Відсутній елемент “втрата споживчої вартості та створення амортизаційного фонду” на підставі вищевикладеного вище в даній статті.

3. Елемент “ремонт і модернізація” знаходиться між елементами “зношування” та “виробниче використання”, оскільки ремонт і модернізація мають метою відшкодування часткового фізичного зносу та морального зносу другого виду згідно з класифікацією видів зносу, яка наведена в навчальному посібнику Загороднього А.Г., Стадницького Ю.І. [4], з подальшим використанням відремонтованих та модернізованих основних фондів у виробничих процесах. У наведеній в [3] схемі цей елемент знаходиться між елементами “виробниче використання” та “введення в експлуатацію” на підставі висновку авторів про факт виводу основних фондів з експлуатації на час ремонту та модернізації з подальшим введенням. Проте, на нашу думку, такий підхід може використовуватись на об’єктах основних фондів добувної, енергетичної, металургійної галузей промисловості та на транспорті і неприйнятний для використання відносно об’єктів основних фондів підприємств машинобудівної та металообробної галузі.

4. Нами введено елемент “вибуття” на підставі досліджень вчених Петровича Й.М. і Атаманчука Р.П. [2], які запропонували для об’єктивності аналізу оновлення на окремому підприємстві чи галузі в цілому співставляти показник або коефіцієнт оновлення основних фондів з показником або коефіцієнтом вибуття цих фондів за цей же період.

Для прийняття рішень про потрібність, темпи, напрямки проведення оновлення основних фондів конкретного підприємства необхідно проводити аналіз відповідності існуючого стану цих фондів вимогам виживання підприємства в ринкових умовах. Для проведення такого аналізу пропонуємо такий алгоритм (рис. 2):

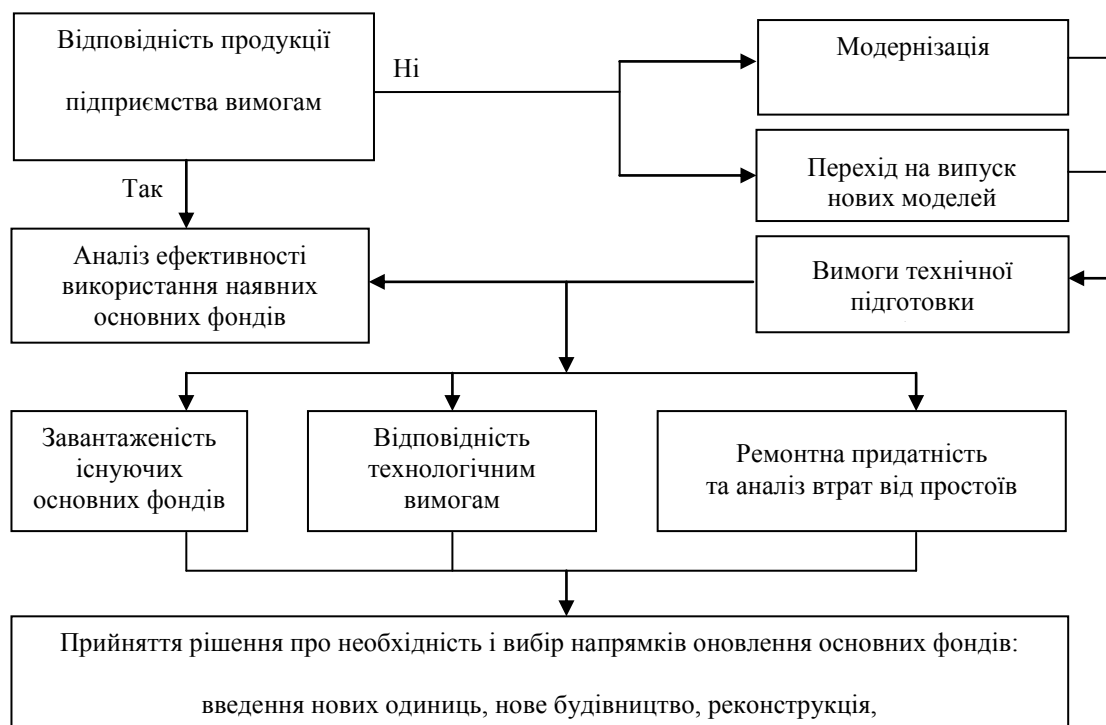

Рисунок 2 - Алгоритм аналізу відповідності стану наявних основних фондів підприємства умовам конкурентного середовища

При аналізі відповідності продукції підприємства вимогам конкурентного середовища для досягнення необхідних фінансових результатів необхідно проаналізувати всі можливі фактори, які впливають на стан та перспективи

конкурентоспроможності продукції. При цьому особливу увагу слід приділити такому чиннику як фаза життєвого циклу продукції.

При аналізі економічної ефективності використання основних фондів підприємств, як наявних, так і в порівнянні показників, пов'язаних із проведенням дій з оновлення, набув поширення метод оцінки ефективності по змінах (збільшенню) продуктивності праці та фондоозброєності, або по змінах фондovіддачі. Якщо за період, що аналізується, зростання продуктивності праці перевищує збільшення фондоозброєності, це вказує на підвищення фондovіддачі та на краще використання основних виробничих фондів.

Економіст Малигін А.А. довів, що навіть за умов планової державної економіки, за умови сталих цін на всі види ресурсів, показників зміни продуктивності праці, фондоозброєності та фондovіддачі недостатньо для розробки і прийняття рішень щодо напрямків поліпшення використання або оновлення основних фондів [1]. Для окремих виробничих підрозділів або підприємства в цілому зміни в показниках продуктивності праці основних робітників також залежать від організації виробництва, кваліфікації робітників, діючої на підприємстві системи стимулювання за дотримання встановлених нормативів використання сировини, матеріалів, паливно-енергетичних ресурсів, та інших чинників виробництва. На підставі аналізу показників виробництва А.А. Малигіним була розроблена ідея необхідності використання всієї кількості виробничих показників. Ця ідея не знайшла підтримки в радянській економічній науці і донині не використовується, проте вона стала підґрунтям побудови методики оцінки ефективності використання основних фондів з урахуванням всіх можливих виробничих ресурсів, які впливають на процеси відтворення. Одночасно з аналізом змін показників фондомісткості ним пропонувалось розглядати вплив динаміки показників матеріаломісткості, трудомісткості та питомих капітальних вкладень на зміни обсягів виробленої продукції, які залежать від умов виробництва продукції на конкретному підприємстві та стану відтворення основних фондів.

Вчені-економісти Петрович Й.М. і Атаманчук Р.П. зробили висновок про необхідність всебічного підвищення використання наявних виробничих потужностей, що може дорівнювати їх економії [2]. Ця економія вказує на резерви виробничих потужностей, додаткове використання яких може бути реальним джерелом збільшення обсягів виробництва та підвищення його ефективності. Статистичні дані за 1999-2003 роки про стан завантаженості технологічного обладнання в машинобудівній галузі Хмельницької області свідчать про наявність значних резервів цієї галузі – до 62 % потужностей потребують завантаження або виведення з експлуатації.

На підставі техніко-економічного аналізу ефективності ремонту кожної з існуючих фізичних одиниць основних фондів та порівняльного аналізу питомих витрат на їх ремонт і експлуатацію, включаючи можливість та вартість досягнення необхідних технологічних параметрів обладнання, приймається рішення про доречність подальшого використання чи оновлення основних фондів.

Якщо на підставі комплексного аналізу стану основних фондів на підприємстві приймається рішення про необхідність оновлення певної кількості фізичних одиниць, то в залежності від термінів проведення оновлення та можливостей фінансового забезпечення таких потреб розробляється та реалізовується сітковий графік впровадження технічних заходів з оновлення.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, останнім часом в машинобудівній та металообробній галузі України сформувалась негативна тенденція збільшення коефіцієнту зносу основних фондів. Таке становище спричинене неспроможністю переважної більшості вітчизняних підприємств виділити кошти на цілі оновлення власних основних фондів.

Здебільшого підприємства використовують нараховану суму амортизації як елемент обігових коштів. Через різні тлумачення і значні розбіжності у понятійному апараті нами пропонуються визначення відтворення як процесу відшкодування початкової вартості основних фондів через амортизаційні відрахування (для простого відтворення) та за рахунок додаткових коштів (для розширеного відтворення), а також визначення оновлення як процесу відшкодування споживчої вартості основних фондів шляхом їх заміни, ремонту та модернізації. Запропонований нами алгоритм аналізу відповідності стану наявних основних фондів підприємства умовам конкурентного середовища дозволить управлінському персоналу підприємства приймати рішення про напрямки, форми і темпи проведення процесів оновлення основних фондів і допоможе підприємству виживати в умовах ринкової конкуренції. Такий аналіз для підприємства є нагальною необхідністю, рекомендована періодичність його проведення визначається термінами освоєння нових або модернізації існуючих видів продукції. Подальші дослідження в напрямку вдосконалення організації проведення оновлення основних фондів на машинобудівних підприємствах необхідно проводити на підставі інформації зворотнього зв'язку про результати експериментального впровадження викладених підходів на конкретному підприємстві, які реалізовувались впродовж року.

Список літератури

1. Мальгин А.А. Планирование воспроизводства основных фондов. – м.: экономика, 1985. – 248 с.
2. Петрович И.М., атаманчук Р.П. Производственные мощности и экономика предприятия. – м.: экономика, 1990. – 110 с.
3. Ковалев А.Ф., Северин А.М., Рудченко А.Ю. Интенсификация воспроизводства основных фондов. – к.: техніка, 1987. – 192 с.
4. Загородній А.Г., стадницький Ю.І. Менеджмент реальних інвестицій: навч. Посіб. – к.: т-во "знання", коо, 2000. – 209 с.
5. Бачевський Б.Є., Свірідова Н.Д., Чернобай О.В. Відновлення основних засобів підприємств в умовах ринкової економіки. монографія / під ред. проф. Гончарова В.Н., проф. Дорофієнко В.В. – Донецьк: Дондау, 2001. – 180 с.
6. Губарева И.О. Управление обновлением активной части основных фондов // Вестник ХГПУ. – 1999. – вып. № 30. – с. 12-15.
7. Танасюк И. М. Особенности разработки стратегического плана обновления основных производственных фондов на промышленном предприятии // перспективные направления развития экологии, экономики, энергетики: сборник научных статей. – Одесса: ОЦНТИ. – 1998. – с. 105-109.
8. Александрова В.П. Пріоритети технологічного розвитку економіки України перехідного періоду // економіка і прогнозування. – 2003. – № 1. – С. 70-85.

В статье рассмотрены проблемы обновления основных фондов машиностроительных предприятий, дано определение воспроизводства и обновления основных фондов предприятия, предложена общая организационная схема обновления основных фондов промышленного предприятия, и на ее основе разработан алгоритм анализа соответствия технического состояния имеющихся основных фондов предприятия условиям конкурентной среды. Предприятиям машиностроительной отрасли рекомендовано проводить анализ соответствия имеющихся основных фондов на предмет их обновления с периодичностью, которая определяется сроками освоения новых или модернизации существующих видов продукции предприятия.

The problems of update of fixed capital of machine-building enterprises are considered in the article, determination of reproduction and update of fixed capital expenditures is given, the general organizational chart of update of fixed capital of industrial enterprise is offered, and on its basis the algorithm of analysis of accordance of the technical state of present fixed capital expenditures is developed to the terms of competition environment. The enterprises of machine-building industry are recommended to conduct the fixed capital their update analysis of accordance of present with periodicity which is determined by the terms of mastering of new or modernization of existent types of products of enterprise.